

Werkgebied: Denderhoutem, Haaltert, Heldergerm,
Kerksken, Terjoden

Mededelingen Heemkundige Kring
Groot-Haaltert - 3-maandelijks ledenblad

34e jaargang 2014 - nr. 1

Redactie:

Diepeweg 15, 9450 Haaltert
Voorzitter - Secretariaat
Willy De Loose
053/83.08.81

Medewerkers:

Denderhoutem:

Luc Pots
Hans Sonck
Raf Hendrickx

Haaltert:

Wim Allaer
Jan Paul De Graeve
Marc De Moyer
John Scheerlinck
Christophe Provost
Staf Versavel

Heldergerm:

Roger De Troyer
William Minnaert

Kerksken:

Joris De Kegel - ledenadministratie

Documentatiecentrum:

Warandegebouw Sint-Gorikspein 17,
9450 Haaltert.

Open: eerste zondag en tweede donderdag
van de maand van 10 tot 12 u.

Gesloten: juli en augustus

Ruiladres:

Diepeweg 15, 9450 Haaltert

Lidmaatschap: € 10

Steunend lid: € 15

Rek.nr. BE40 4395 0830 6163

KREDBEBB

Heemkundige Kring Groot-Haaltert

Email: willydeloose@skynet.be

info@hkhaaltert.be

Website: www.hkhaaltert.be

Elke auteur is verantwoordelijk voor zijn/haar tek-
sten. Teksten mogen overgenomen worden mits
bronvermelding.

HK Haaltert is lid van 'Heemkunde Oost-Vlaanderen'.

Redactioneel

Vooreerst onze oprechte dank aan de lezers die hun lidmaatschap 2014 hernieuwden en uiteraard van harte welkom aan de nieuwe leden. Diegenen die per vergetelheid hun bijdrage nog niet in orde brachten, kunnen dit misschien eerstdaags regelen. Wij zijn jullie zeer dankbaar hiervoor.

Wat bieden wij het komende werkjaar? 2014 staat niet alleen in het teken van de herdenking van 'De Grootte Oorlog', maar is tevens het Daensjaar. Onder het motto 'Daens 175' gebeuren er een hele reeks manifestaties in onze regio.

Ook in onze gemeente, vooral in Denderhoutem en Kerksken waren er sterke Daensistische kernen, met 'voormannen' die door hun idealisme en werkkraft de partij groot maakten. Zij verdedigden de visie van priester Daens, die met de gevleugelde woorden: 'Slaaf noch bedelaar mag de arbeider zijn. Hij moet een vrij en welvarend man wezen' de arbeidende klasse moed insprak en hen steunde in hun strijd voor een menswaardiger bestaan.

In Denderhoutem was Advocaat De Backer de voor-
aanstaande figuur in het Daensisme. Onze medewer-
ker Luc Pots behandelde het leven en de strijd van
De Backer in een belangrijke publicatie. Joris De Kegel
verdiepte zich in de opgang, de verspreiding en de tel-
oorgang van het Daensisme in Kerksken en ver buiten
het landelijke dorp. Over deze twee belangrijke studies:
'Aloïs De Backer en het Daensisme 1858-1904' en
'De pijn om Daensist te zijn' lezen jullie verdere bijzon-
derheden elders in dit blad. Beide publicaties zijn een
must voor elke burger die interesse heeft voor de plaat-
selijke geschiedenis. Wij danken beide medewerkers
voor hun niet aflatende inspanningen, gedurende vele
maanden, om dergelijke verrijkende publicaties toe te
voegen aan de reeds zo omvangrijke bibliografie van
onze deelgemeenten. Voegen wij daarbij nog de Daens-
tentoonstelling, de onthulling van een gedenkplaat in
Kerksken en de uitvoering van de Daenscantate, dan
mogen wij zeker gewag maken van een indrukwekken-
de herdenking van één van de allergrootste figuren in
de ontvoogdingsstrijd van Vlaanderen.

Wdl

MENSEN VAN BIJ ONS

Theodoor Monpays, bollendraaier

Joannes Monpays en Livina Van Laethem waren eind 1600 een landbouwersgezin in het naburige Aaigem. Vier generaties later kwam er ene Hubertus Monpays (° Aaigem, 01-05-1816) huwen te Haaltert met Berlindis Van den Bruelle (° Haaltert, 22-06-1831) en vestigde zich op H(N)agelkruis, de huidige Stationsstraat. Hagelkruis was een gedeelte van de Kruiskouter, die het gebied Houtmarkt, Diepeweg en een gedeelte van de Stationsstraat behelsde. In een Schepenboek uit 1448 lezen wij: *'up de cruuscoutere an thagelcruise'*. Het latere (1843) gebruikte *'Nagelkruis'* is een dialectische vervorming. Het zou een herinnering zijn aan een kruis opgericht uit dankbaarheid omwille van de vrijwaring van de kouter bij storm- of hagelweer (1).

Hubert was vlaswingelaar en opende een herberg die hij een poëtische en toepasselijke naam *'In de Vlasbloem'* gaf (nu huisnummers 52-54).

Hubertus en zijn echtgenote kregen vier kinderen: Joannes Baptiste, ° Hagelkruis 15-08-1887 (ongetrouwd); Theodoor Michaël (ongetrouwd), ° Hagelkruis 10-02-1869; Maria Elodia, ° Hagelkruis 08-04-1871 en Karel Lodewijk, ° Houtmarkt 21-12-1873 (2).

Maria Elodia huwde Kamiel Meganck, van wie: Bertha, °23-10-1899; Arthur, °06-10-1902; Joseph Constant, °30-11-1904; Anne-Marie, °30-11-1906; Gabriël, °28-08-1908 en Cyriel, °09-12-1912. Karel Lodewijk emigreerde naar Canada.

Na de dood van haar man (1876) bleef zijn weduwe nog actief in de herberg want in 1891 kwam er nog een postkaart geadresseerd: *'Wed. Monpays, tapster tot Haeltert Bij de Statie'*.

Theodoor bleef in het ouderlijk huis, werd houtbewerker, vervaardigde schietspoelen voor weefgetouwen, maar werd vooral *'beroemd en geprezen'* tot in het buitenland als bollendraaier en dat alles op een zelf gemaakte draaibank.

Hij was een stevige en uit de kluiten gewassen persoon en gekend om zijn guitige opmerkingen en soms eigenaardige levensgewoonten. Anekdoten worden regelmatig bovengehaald bij de familieleden.

Zo weigerde hij in den beginne de aansluiting van elektrische stroom, omdat hij dacht dat het licht aangestoken werd in Lessen! Van afdingen bij een bestelling van bollen, was er geen sprake. 't Was aanvaarden of geen bollen!

Enkele mallen

De draaibank

De beitels

Ode aan de bolders

*Zij houden in hun hand gestreng de bollen,
de zware bollen roods en blauw gemaald.
Zij richten met hun geest het glanzend rollen
naar 't ronde rustpunt uit arduin gebaald.*

*Geruisloos lopen licht de bollen henen
als door een wonderolietje gesmeerd.
Met rimplend voorhoofd en gespreide benen,
wordt roekloosheid uit elke worp geweerd*

*'t Eind der bollebaan beloert een waker
de kleurenbal bij het doel belandt.
Zijn lippen knippen als een notenkraker
wanneer de bol blijft rusten aan de rand.*

*Het is een spel voor boeren en voor heren,
voor burgers die zich bij 't vermaak verstaan,
voor burenen die geen kibbelen begeren,
slechts op de bollebaan elkaar verstaan.*

(Bert Peleman)

Decennia geleden was het bolspel één van de populairste volksspelen in Vlaanderen.

Volkscundige Renaat Van der Linden (Zottegem) publiceerde in 1966 een standaardwerk *'Het bolspel in Vlaanderen'* waarin onze dorpsgenoot Monpays vermeld wordt (3).

Naast deze publicatie was er een televisie-uitzending (Echo) op de toenmalige BRT waar Renaat Van der Linden een bezoek bracht aan Cyriel Meganck, neef van T. Monpays, die vele jaren het kunstige ambacht voortgezet heeft. Cyriels schoonzoon, Marc Van de Velde, bewaarde de gereedschappen en waagt zich sporadisch aan het vervaardigen van bollen.

Een reeks postkaarten met bestellingen (periode 1893-1908) zijn nog bewaard. Reeksen van 6, 10 en meer werden besteld door herbergiers van her en der, die veelal een bollebaan hadden naast of achter de gelagzaal. De bolderverenigingen waren legio, met klinkende namen: *'Kaasbolders, Deerlijk'*, *'De lustige bolders, Ertvelde'*, *'Sint-Joris boldersvrienden, Knokke'*, *'De lustige zandboldersclub, Maldegem'*, *'De Patrobolders, Haaltert'*, *'De ware vrienden, Kerksken'*, enz...

De bestellingen van de bollen werden overgemaakt bij middel van de klassieke postkaart. Ter illustratie enkele specimen.

'Ninove, April 1893

Monsieur Mon Payis,

ik heb uwe bollen gezien bij Alphons Dauw te Appelterre Eychem in het gemeentehuis, groote Pas bollen voor een bolbaen aen den prijs van 35 centiemen de bol. Gelief mij ook 12 bollen te maken, zij staen mij goed aen gij zult er mij meede plezier doen. En indien gij ze wilt maken laet het mij zondag weten met eene kaart, ik zal uwe kaart betalen en gij moogt de bollen afzenden met den trein tot Ninove tegen Remboursement ik zal alles betalen.

Placide Ronsijn, Appelterre Eychem bij Ninove.'

'Aalst, 11 Augustus 1899

*Mijnheer Monpays, Houtdraaijer ter Herberg 'De Vlaschbloem' steenweg Haaltert bij Aalst
Mijnheer Monpays, Mijnheer H.De Clercq in de onmogelijkheid zijnde morgen in te spannen, gelief zonder fout de afgemaakte bollen mij morgen zaterdag te doen geworden met Commissionaris Schockaert, of wie gij verkiest. Ik zal aan uwen brenger de 24 bollen van de kinderen De Schrijver op Terjoden meegeven. Zaterdag na de middag zal ik om de overige nieuwe bollen komen en ze u in eenmaal betalen (50 bollen). Mijne beste groeten, Achille Minaert in Concordia, Schoolstraat nr;3.*

'Bruselle, schouseedemons 869

Mijnheer sout gij soo goet wilen sijn mij tlaaten weten of dat ik tegen den sondag sout kunnen 24 reghuit bollen hebben, denselfden die gij mij nog gesonden hebt.gij hebt mij geschreven dat sij nu moesten 40 centiemmen kosten...

Chaerles Pletinckx.'

'Liedekerke, den 4 April 1900

Mijnheer Th.Montpajis, Haaltert

Mijnheer, gelief te zorgen voor de bollen dat zij gemaakt zijn tegen toekomende week en te zorgen dat zij goed droog zijn en wel gemaakt voor ze te gebruiken zondag acht dagen. Hartelijk gegroet, Isidoor Cornelis Liedekerke'.

Ninove, 16 februari 1902

Mijnheer Monpays

Als gij toekomende dinsdag, gelegenheid hebt de bollen mede te geven aan menschen van Haaltert die naar de markt te Ninove komen, geeft ze dan mede, gij zult er ons groot plezier mee doen. Ik geloof dat het kan zijn want wekelijks komen er Haaltenaren naar Ninove.Wij zullen het geld dan medegeven. Zoniet zendt ze per ijzerenweg,

Frans Van Laeren in den Ezel'.

Hierbij nog een mooie brief uit het college van Geraardsbergen van onze dorpsgenoot Dominicus Van Cromphaut. Hij werd later priester en pastoor in Zandbergen (1925) en in Lede (1939) waar hij in 1949 overleed.

Hij schrijft: *Proficiat met uw schoon Vlasmisweer, maar als parochiaan wil ik nog een ander feest op uwe maagt werpen...'* en *'... wil ik mij aan u bevelen voor het draaien van bollen om zoo aan den vurigen wensch*

De bollen werden vervaardigd uit Japanse eik, notelaar en/of palmenhout. Het draaien gebeurde op de door Monpays zelf geconstrueerde draibank. De klant kon kiezen uit verschillende soorten, o.m.: de vloerbol, de pasbol voor het rechte bollen en de krulbol. In elke soort waren er verschillende diameters (kleine, tussensoort en grote). De krulbol werd gedraaid met 'een trek' (ongelijke afronding) om te zwenken, terwijl de 'rechte bollen' langs beide kanten dezelfde afronding vertoonde. Deze bol diende dus om recht te bollen, naar gleuven (gerrebollen) of kegels (schieting). De vorm werd gemeten met speciale mallen.

01.44.2.01

Geeraardsbergen 12-5-95

Theophile,

Proficiat! met uw schoone
Platmitweër, maar als parochiaan wil ik
nog een ander feest op uwe maagt werpen.
Daar met het zomervies, de schoone en aan-
geruame hollidj daer is, en men hier met
opene armen om bolles smeekt, wil ik
mij aan u bevelen voor het draaien van
bolles om zoo aan den vurigen wentels
der studenten te voldoen. Wij hebben hier
de bol naargezien, die gij vindt de vacantie
aan Calphons sacuvereys voor 0,40 f verhocht
hebt; zij haat ons alles zeer aan. 't is daarom
dat ik u vraag om er alzo 15 te willen
draaien zoo gauw mogelijk a. u. b. om er van
deze week nog te kunnen mee te spelen.

Gelief dan oantonds aan mijne vraag
te willen voldoen. Doet ze mij dan seffens geword
op de manier gelijk gij het verkiest: of wel zend
ze met den trein op of wel breng ze zelf
en ik zal uw treingeld betalen. In
geval gij ze oppendt ziehier langs den
anderen kant mijn adres:

M^r. Dominique Van Cromphaut

Collegie

Geeraardsbergen

Vriendelyk geroep
Uw Parochiaan D. Van Cromphaut.

P. S. zoo haast mogelijk a. u. b.

Dominicus Van Cromphaut

In sommige bollen werden loden tappen bevestigd om het gewicht te vergroten. Deze bollen werden gebruikt om 'te schieten'.

Een specifiek kenmerk van de bollen van Monpays was de grijze kleur. Hij wou niet weten van één of andere kleur, dat ruikt naar politiek en dat heeft niets te zien met het bolspel, was zijn visie.

Naast Monpays was er te Haaltert op de Bruul, een tweede schrijnwerker die ook bollen draaide, n.l. Franciscus Muylaert (Maanens Langen). Hij vervaardigde o.m. de bollen van onze toenmalige burgemeester Charles Lauwereys, die er zijn naam liet ingraven.

In onze deelgemeenten was er voldoende gelegenheid om de populaire sport te beoefenen. Hierna enkele plaatsen waar er een 'bollebaan' was. Uiteraard is de lijst onvolledig.

In Denderhoutem werd er 'gebold' in:

'Het Gildenhuis', Nieuwstraat

'De Fluit', Borrekent

'Zaal Hand in hand' bij Richard en Yvonne.

Uit 'Atom' rest ons nog een lied naar aanleiding van een kampioenviering.

Jaarmarkt van Haaltert.

—

LUISTERRYKE

Schietsing met de BOL,

naer vette Hanen en Corinthienbrooden.

Op Donderdag 22 October 1874, om 5 uer namiddag, ter estaminet van Petrus Vanderbaegen, aen de dorpplaets.

Deze schietsing zal in 't droog plaets hebben, op den koer van den heer Allemant, fabrikant in Suikery.

Alle geschillen die er zouden ter gelegenheid dezer schietsing konnen ontstaen, zullen door de kommissie onwederroepelyk beslist worden.

De Sekretaris	De Voorzitter,
ALLEMANT.	CH. VAN LANDUYT.

GEMEENTE HAALTERT.

Vogelschietsing met de bolle naer geldpnyzen, op Zondag 9 Mei 1875, ter herberg « de vier gekroonde » by Frans De Loose, Houtmerkt.

Inleg 60 centimen. VOORUIT TIEN FRANKEN.

De Sekretaris,	De Voorzitter,
G. PELEMAN.	V. MUYLAERT.

De Schatbewaerder: B VAN LANDUYT.

HET KAMPIOENEN LIED.

Zangwijze: Charles zijnen Ezel.

1.

Komt vrienden hier in 't ronde, blijft 'n weinig staan,
Ik zal 't U gaan verkonden, wat er is omgegaan.
't Is van het vloerenspel, eenieder weet dat wel.
Hier zingt verheugd en blij, de overwinnende partij.

Refrein:

Met de bol galant, Vrienden 't is plezant, } bis
Spelen wij te zamen, mee en over d' hand. }

2.

Mandjen uit den Hert en Francis zijnzen Stant,
En Sooken uit de Leebeke spelen zoo galant
Vrienden geloof me vrij, 't is een sterke partij.
Ze speelden vele bollen, 't was geen missen bij.

3.

Terlinden kwam den eerste en den Borrekent laatst,
Met Veris zijnzen Sooi, daarbij Chery den baas
Maar onze partij tesaam, ze speelden toch zoo raar,
Ze waren seffens over geheel het spel den baas.

4.

Naatjen zijnzen Bijr riep den Zondag al voordien:
Ik en Romain Cobbaert geven hun van den riem,
En met Charles bij ons, de Victorie is aan ons.
Maar 't is verkeerd gedraait, ze zijn de gaten uit.

5.

Zoo kwamen we te gare den laatsten Zondag op het
[spel].

En kregen daar direct de grootste leeuwen op ons vel
Maar met ons vaste ploeg, met d'hand en over d'hand
Deden we de oude pijp en jongens bijten in het zand.

6.

Nu vrienden voor het leste, 't spel is goed vergaan,
Wij vieren de victorie en drinken stilaan
Een goede pinte bier, en zingen toch zoo fier:
Komt ziet naar Mandjen, Stantjen, François, ze zijn
| hier.

De Patrobolders (vloerbollen) in 1966. Vlnr: Roger Hoebeeck, Hector Meganck, Louis De Smet (kampioen), Marcel Gees en Roger Hespels

BOLLING OP DEN VLOER,
 GEZEID VLOORREN.
 VOOR 4 SCHOONE DOBBELE ZAKPISTOLEN.
 Op zondag 5 January 1861, om 5 uren namiddag, ter herberg van DONATUS BAETENS, te Heldergem, aen den steenweg van Aelst op Geeraerdsbergen. De liefhebbers moeten met pelotons van 4 mannen zyn.

Luysterryke Bolling
 Er zyn af te spelen met de Bolle eene Hesp van 32 halve Lilos en 2 Korentebrooden, een voor die het meeste getal zullen zyn, en een voor de voorts komende die ten getalle van 12 zullen zyn. De Bolling zal plaats hebben den tweeden Paeschdag om 3 uren namiddag, in de herberg den KRIEKELAER, by CHARLES LOUIS BEERENS tot Heldergem, gehugte Oom. Die er voor genegen zyn kunnen zich aldaer laten bevinden.

Heldergem 1862

Kerksken, de bolders bij Rommen: Frans De Geyter, Marcel Meganck (Rommens Marcel), Petrus De Troyer, Dominique Baetens (Pegille), Jozef De Troyer, Albert Moreels en Maurice De Troyer.

In Haaltert:
'In de Volkskring ofte Patronage'
 (ook vloerbollen-De Patrobolders).
'In 't Horlogeken' (De ware vrienden),
 Kerkskenhoek
'Bij Dagotjen' (fam. Daghuyt) Ekent
'Bij Tamboer' in Ede
'In 't voetballokaal', Hoogstraat

In Heldergem waren er destijds *'Den Kriekelaer'* bij Charles Louis Beerens in Oom en *'Bij Donatus Baetens'*, steenweg.

In Kerksken werd er gespeeld *'Bij Rommen'*, Steenweg, bij *'Blok Tine'*, Berg. e.a.

Dat de prijsbollingen belangrijk waren bewijzen krantenknipsels uit die periode.

Op 14 december 1851 schreef *Den Denderbode*:

Maandag leest, heeft onze gemeente het vermaek gehad een schoone namiddag te vieren. Een acht-tal bolspelers in twee partijen verdeeld waarvan elk uyt vier mannen samengesteld der gemeente Meire, hebben alhier tijdens den afgelopen zomer de blijken hunner kunst in dit spel aen den dag gelegd en eindelyk komen zij dezelve vruchten te behalen.

Verscheidene ruiteren vergezelden hun stoetsgewijze, menige pistoolschotten zijn ter hunnen eer losgebrand. Redevoeringen zijn uitgegalmtd, donderende handgeklappen en toejuichingen zijn menigmaal door het ruim geklonken, zilveren

eremetalen en zijden sjerpen werden hun door onze gemeenteraad overhandigd, des avonds heeft een souper plaatsgegrepen, welke door de heeren spelers der gemeente Aygem als derde prijs was behaald. Ons schepen en raedskollegie heeft niet ontbroken aen dit avondmaal deel te nemen. Alles is naar wensch afgeloopen.'

Wal

Bij Rommen.
 Zittend: Florent De Gheest
 Staande (vlnr): Jozef Meganck (Rommen),
 Marcel Impens, Gustaaf De Bruyn,
 Richard Van de Velde, Marcel Meganck
 en Jozef De Troyer

- 1- J.De Brouwer, *Toponymie van Haaltert, Land van Aalst*, 1952
- 2- J.Scheerlinck, *Gezinsreconstructie Haaltert, deel II, 1796-1900, HK Haaltert*
- 3- R.Van der Linden, *Het bolspel in Vlaanderen, vroeger en nu, Koninklijke Bond der Oost-Vlaamse Volkskundigen*, 1966
- *Krantenknipsels: Digitaal krantenarchief, SA Aalst (Den Denderbode - De Werkman)*
- *Met dank voor foto's en info aan: aan Ludwig De Bruyn, Emiel Meganck, Luc Pots, Arthur Van der Schueren, Mark Van de Velde, Mini Museum Mussenzele en Herman Gees.*

De Heemkundige Kring Haaltert, het Gemeentebestuur, de Cultuurraad en het Davidsfonds organiseren ter gelegenheid van de herdenking 'Daens 175 jaar'

Denderhoutem zaterdag 5 juli 2014

☞ **Herdenking advocaat Aloï's De Backer** ☞

zie verder in dit nummer

Kerksken

Donderdag 14 augustus 2014

Sint-Martinuskerk – Boekvoorstelling 'De pijn om daensist te zijn' van Joris De Kegel.
 Opening van de Daenstentoonstelling van 14 tot 31 augustus.

Zondag 21 september 2014

Sint-Martinuskerk - 10 u Herdenkingsmis, uitreiking herdenkingsprentje.
 Na de misviering onder begeleiding van de Koninklijke Muziekmaatschappij "De Jonge Kunstminnaars" naar de Bergstraat, onthulling van een gedenkplaat aan de woning waar op 1 oktober 1894 de kandidatenlijst van de "Christene Volkspartij" werd samengesteld en de eerste daensistische coöperatieve 'De samenwerkende wevers van Kerkxken' werd gesticht.

Haaltert, Sint-Gorikskerk 2 november 2014

Uitvoering Daens-Cantate, muziek Octaaf Boone, tekst: Julien Librecht met het Symfonisch orkest van Aalst, dirigent François Van Den Bergh en de koren 'Vrolijke Musici' uit Haaltert en 'Meergalm' uit Berlare.

Herinneringen Heldergerem 1938

Een klasfoto van het 7de studiejaar met moeder Leandra van het schooljaar 1938-1939.

Zittend 1ste rij: Maria Van Geyt, Iréne De Cock, Julia Beerens, Georgette Braeckman en Clarisse Cooreman.

2de rij: Suzanne Van Wassenhove, Suzanne De Koker, Lucetta Breynaert, Rachel Van de Wiele, Raymonda Hendrickx, Elvire De Cock, Paula Breynaert en Georgette Pevernagie.

3de rij: Elza De Vulder, Adrienne Schouppe, Suzanna Verbeken, Yvonne Boone, Raymonda Bisback en Suzanna Van der Hoeven.

Documentatiecentrum

Wij danken:

- Roger De Backer, Aalst: briefwisseling WO I en pamfletten WO II
- Geert Boelaert, Haaltert: bidprentjes
- Raymond Meert, Haaltert: parochiale geschiedenis op documentfilm
- Wilfried Vandekerckhove, Haaltert: documentatie WO I (L'illustration-Journal Universal 1914-15)
- Marie Louise Van Impe, Haaltert: almanak 1924, liedjesteksten
- Monique Vandriessche, Haaltert: teksten Lotelingen
- Paula Meganck, Turnhout: pamflet kermis Houtmarkt 1908
- Sylvain Arijs, Welle: foto's wegenwerken Denderhoutem
- Thuur Van der Schueren, Welle: Repertorium Weefindustrie 1942

Het centrum is vrij toegankelijk elke 1ste zondag en elke 2de donderdag van 10-12u.
Andere donderdagen op afspraak (0492/809912)

Van het middeleeuws kaatsspel van de monniken, tot het flamboyante tennis op wimbeldon

Wie eigenlijk het balspel of een vorm van kaatsen in onze streken heeft binnengebracht weet men niet zo goed. Sommigen zeggen de Romeinen, anderen zeggen de Spanjaarden.

Het kaatsspel – de voorloper van het tennis - is terug te voeren naar het Frankrijk van de 12de eeuw. Monniken speelden tussen de religieuze bedrijven door een balspel ter ontspanning wat ze “jeu de paume” (paume = handpalm) noemden. De bal werd namelijk met de hand richting de tegenstander geslagen. Het spel werd binnen de muren van het klooster gespeeld en de spelers moesten de bal door een opening in een muur slaan om punten te scoren.

Verder werd het dak van de galerij gebruikt voor de opslag. De serveerder sloeg de bal op het schuin aflopende dak zodat de bal naar de tegenstander rolde (Hier komt trouwens de uitdrukking “Het loopt van een leien dakje” vandaan.) De tegenstander moest deze bal terug naar de overkant slaan, richting de opening in de muur.

Het spel raakte ook bekend buiten de muren van het klooster en werd in de 15de en 16de eeuw een echt volksspel. Het werd in heel Europa gespeeld en in Nederland kreeg het bekendheid onder de naam ‘kaatsen’. Overal op straat kon het gespeeld worden, als er maar muren en een aflopend dakje in de buurt waren.

Het spel werd vooral in de buurt van herbergen gespeeld, waar drank, spel en gokken hand in hand gingen. Het spel was vooral populair vanwege het gokken, dat getolereerd werd zolang het om kleine bedragen ging. Spelers en toeschouwers zetten geld in op het spel oftewel de ‘wed’-strijd. De muntheenheid bestond uit 60 cent en je kon wedden voor een ‘kwartje’ per punt. Hier komt de aparte puntentelling vandaan van het spel: 15-0, 30-0, 45-0 en game (de 45 is tegenwoordig 40).

Ook al waren de bedragen klein, het gokken leverde regelmatig verhitte toestanden op. Er zijn dan ook veel ruzies ontstaan waarvan sommige zelfs met dodelijke afloop. Vandaar dat er in 1599 reglementen verschenen om zoveel mogelijk ruzies te kunnen voorkomen.

Niet alleen vanwege het wedden was kaatsen een gevaarlijke sport, ook vanwege de bal. De met haar gevulde bal was erg hard en stuiterde amper. Vele ramen zijn gesneuveld en geraakte voorbijgangers konden zo zwaar gewond zijn dat ze het niet overleefden. Er werd veel over geklaagd bij de stadsbesturen en Amsterdam bv. besloot in 1564 om het kaatsen uit de stad te verbannen. Binnen de stadsmuren konden spelers alleen nog bij de vier officiële kaatsbanen terecht om te spelen. Banen huren kostte geld en dit trok spelers van een beter allooi aan. Daardoor werd in de 17de eeuw het kaatsen de meest populaire sport onder de gegoede burgerij. Het spel dat op deze – vaak overdekte – banen gespeeld werd is de directe voorloper van het hedendaagse tennis.

Vroeger werd het gespeeld zonder racket of slaghout, het werd gespeeld met de blote hand, daarna kwam de handschoen, daarna een slaghout en dat veranderde rond 1500 in een racket. De eerste tenniskampioenschappen werden gehouden bij de ‘All England Croquet and Lawn Tennis Club’ in Wimbledon, Londen, juli 1877. Naast het spelen met ballen en met rackets op een baan met een net, gebruikten de spelers ook al grotendeels de puntentelling die wij nu nog kennen.

Onder de elite was het kaatsen al die eeuwen erg populair gebleven. Er was niet veel verschil tussen kaatsen binnen klooster- of binnen kasteelmuren. Vaak gingen de jongste zonen van de adel het klooster in waardoor het spel zich al snel verspreidde onder hun familieleden. In Engeland werd het spel vanaf het begin al ‘tennis’ genoemd en Hendrik VIII was een grote fan. Veel van zijn paleizen hadden één of meerdere ‘tennis courts’. Tennis werd een sport voor de gegoede klasse: er werd niet alleen gespeeld maar ook gedronken, gegeten, gegokt en geflirt. Het is dan ook niet vreemd dat tennis erg populair was onder studenten.

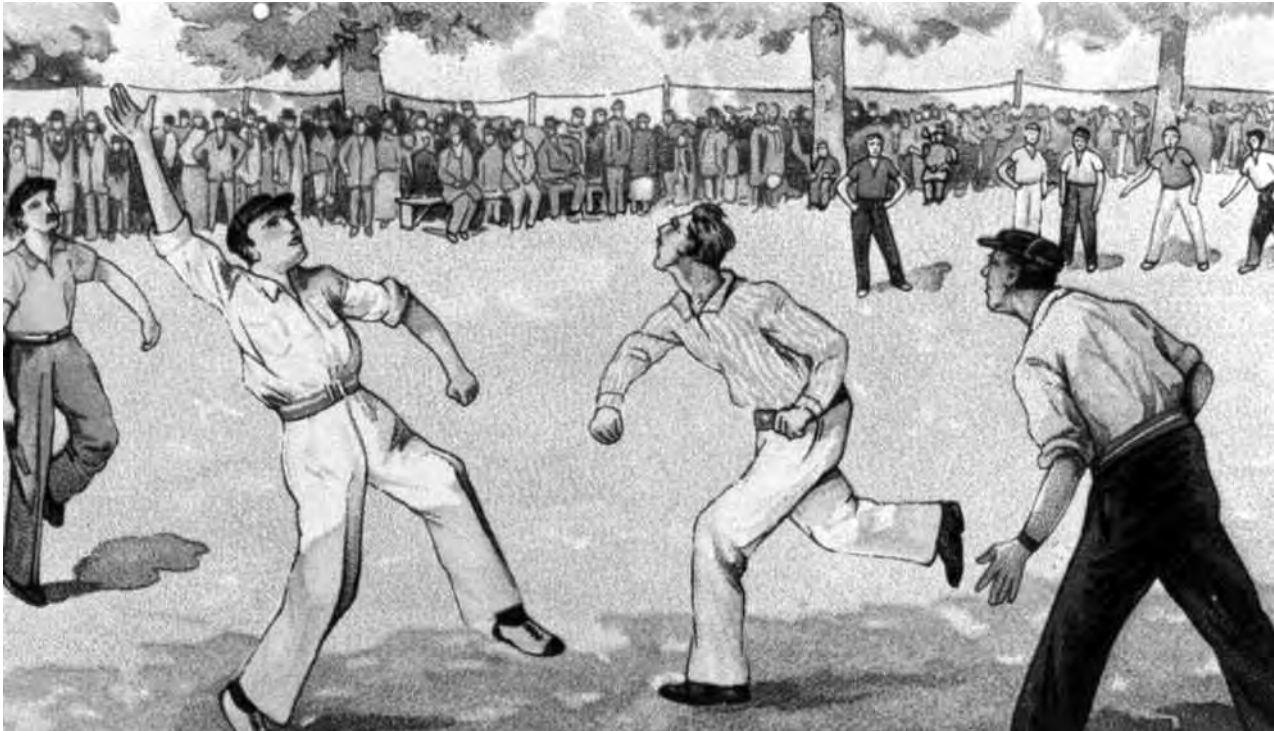
Het eigenlijke kaatsspel zoals wij het kennen bleef een sport die werd beoefend door de gewone man. Tijdens de 17de en 18de eeuw raakte het kaatsspel in verval. Het kwam echter weer tot volle bloei in de

19de eeuw en ontwikkelde zich tot een echte sport. Spaanse krijgsgevangenen in Doornik speelden het kaatsspel of pelote reeds in 1812.

Rond die tijd ook gingen heel wat cafébazen wedstrijden organiseren waaraan ploegen uit omliggende gemeenten deelnamen.

Omstreeks 1875 bestonden er o.a. reeds ploegen in Aalst, Soignies, Braine-le-Compte. In 1902 werd de Nationale Kaatsfederatie opgericht die officiële regels vastlegde en de kaatsers in ons land verenigde. In België wordt het kaatsspel vooral gespeeld in de provincies Henegouwen en Namen, maar ook in het Vlaams landsgedeelte wordt deze sport (nog) in competitieverband gespeeld.

Het bestaan van het kaatsspel in Schelde- en Denderstreek danken wij aan de Dender die bevaarbaar werd in de jaren 1650, de periode waarin de industrialisatie van de provincie Henegouwen een aanvang nam.

De verbindingsweg bij uitstek voor het bereiken van de Antwerpse haven was de Dender. Schippers zouden in hun vrije uren het spel aangeleerd hebben aan de bewoners van de Denderstreek.

Vele studenten uit de Denderstreek en Vlaams-Brabant liepen school in de Waalse steden om er de Franse taal te leren. Het kaatsspel, dat er bijzonder populair was, zouden de studenten naar de respectievelijke streken hebben meegebracht. Op het Sint Aloysiuscollege te Ninove speelden wij in de jaren zestig – wegens het ontbreken van een 72m lang kaatsplein – altijd tegen een gevel aan.

Het is zeer typisch dat vroeger elke gemeente of stad, langs de Dender gelegen, één of meer kaatsverenigingen telde.

De oudste vermelding van een kaatsing in onze streek vinden wij terug in Het Land van Aelst van 4.9.1881 dat een groote partij aankondigt op het Esplanadeplein met de deelnemende ploegen van Hofstade, Geraardsbergen en Schendelbeke.

In “*De Denderbode*” van 16.10.1881 wordt de Groote Decisie aangekondigd op het Esplanadeplein tussen Aalst en Morlanwelz, de twee vermaardste partijen van België.

In *De Werkman* van 8.7.1910 schrijft Pieter Daens in haast euforische termen over die kaatsspelen, sedert eeuwen en eeuwen volksgeliefd aan de Denderboorden en hoe hij 50 jaar geleden als een jong passantje

Denderhautem, Eigenstraat.

Ter gelegenheid van KERMIS-PATAT, Zondag den 7 en Maandag den 8 Nov., groote Lutte met den dikken Bal, tusschen verscheide partijen en 's maandags Bolling tusschen Verbeke R., Paternoster Albert en Wynant Cornelus.

over bijna niets anders sprak dan van 't kaatsspel, van de beroemde kaatsers: de Vijf Gebroers van Welle, de Drij of Vier Gebroers uit Schoonaarde, van Tatjen van Haaltert, van Staaf Teirlinckx.

Korter bij ons in De Werkman in Denderhautem, een groot kaatsspel op zondag 9 april 1916 bij J.B. Vaerenbergh (Vondelen) naar 5 eerste klas lederen handschoenen. Inschrijving om 2½ ure. Iedere partij moet bestaan uit 5 man. 1 ontleend. 1 fr uitleg per peleton.

En nog op 15.9.1916 ter gelegenheid van de kermis in de Vondelen een prijskamp met den dikken bal onder partijen van 1e categorie tussen Denderhautem (ploeg Schoupe), Meire, Okegem en Ninove.

In De Volksstem van 23.9.1917 Gemeente Haeltert – Eeckent - groot kaatsspel met den dikken bal bij Joseph Vyverman (Zjeppen).

Haast alle wijken hadden een eigen kaatsploeg. Eén van de oudste Atomse kaatsclubs die poseerden voor de foto was De Molenbal uit de Molenstraat in 1940.

Vlnr, vooraan: August Eeman, Omer Baeten, drukker Georges Scheerlinck, Edward Van Rossen (cafébaas duivenbond) achteraan: Frans (Sooi) Van Rossen, August Van den Storme (Stokers Gist) en Jules De Winter.

Schijnbaar waren er meer cafés in de Molenstraat dan gewone huizen en er was altijd wel een reden voor een cafébaas om een evenement te organiseren. Een kaatsing bracht veel volk op de been en dus ook veel vertier. Hierbij een foto uit 1942 van de kaatsploeg uit de Vondelen met de gebroers Van den Bergh aan het werk in de Molenstraat voor de nog volledig ommuurde notariswoning August Van Oudenhove.

Vondelen 1942, vlnr: Maurice Schandevijl, Prosper Van den Berghe, Miel Van den Berghe, Albert De Neve en Rufin Roelandt (verz. Monique Van den Berghe).

De kaatsploeg
uit de Vondelen 1942
met de broers
Prosper en
Miel Van den Berghe

(verzameling
Monique Van den Berghe).

De winnaars van een kaatsing bij Sjaalen Malet.
Vlnr, staande : Marcel Goossens, Désiré De Backer, Robert Muylaert,
Jef Van der Straeten.
Zittend: ... Vockaert, Frans..., Aimé Goossens.

1960 Zevenkapel
Van links naar rechts:
zittend: Albien Hendrickx,
Herman De Leenheer, Jef Torrekens,
staand: Fernand Saeyens,
Wilfried Van den Burgh en Lucien Peleman

Op de wijk Dries was er de ploeg van de café van Monges Sooi (Menschaert) met Jef Van der Straeten (bovenaan rechts), hier op de foto poserend als winnaar van een kaatsing georganiseerd door Sjaalen Malet (De Winter) en zijn Finne (nu de Welcome Back) op Terlinden.

Om de rij te sluiten bovenaan de ploeg uit de jaren 60 van de Zevenkapel gesponsord door niet minder dan 4 (alle verdwenen) cafés: 't Molenhuis, Peleman, Saeyens Mand en Bever(nagie). Ontbreekt op de foto Karel De Pril (Sjaalen van Sooi den Beenhouwer) die de tegenstanders grijs haar bezorgde met zijn "steekballen". Spijtig genoeg volgens Bien wou die geen lange wedstrijden spelen omdat hij op tijd moest kunnen te vrijen gaan. En zo kwam het dat de ploeg altijd goed presteerde tot ... Bien moest invallen voor Karel op vrijersvoeten. Albien Hendrickx vertelt hoe het toen heel gewoon was dat het stuk van de Molenstraat tussen de Zevenkapel en de café van Peleman gewoon werd ingenomen als kaatsplein. Een groot spel van 15 spelen hoefde slechts occasioneel eens onderbroken te worden als er toch eens een zeldzame auto passeerde... Gelukkige tijden toen men nog een inleg diende te betalen om te mogen mees len voor prijzen in natura...

© Luc POTS

•••••

Het kaatsspel wordt gespeeld tussen 2 teams. Iedere ploeg bestaat uit 5 spelers: 2 koordspelers, 1 kleinmidden, 1 grootmidden en 1 achterman. Tevens mag 1 reservespeler voorzien worden in de nationale reeksen. Ploeg A aan de opslag moet de bal met de blote hand zo ver mogelijk over de middenlijn slaan. De spelers van de opslag-ploeg moeten om beurt in een voorop vastgestelde volgorde opslaan. In de volgende gevallen kan deze ploeg een strafvijf-tien oplopen : buiten het zift opslaan / de bal verlie-

zen bij het opslaan / voor de koordlijn serveren / voor zijn beurt opslaan / naast de zijlijn serveren / de bal bij de opslag tweemaal raken... Ploeg B in de terugslag moet trachten de bal zo ver mogelijk terug te kaatsen, dit gebeurt met een kaatshandschoen, rechtstreeks of na de eerste bots. Een verlies van '15' ontstaat als : een keerder zich over de overlijn bevindt / de bal buiten de zijlijnen gekeerd wordt / de bal de overlijn overschrijdt (overleveren) / obstructiefout van een medespeler (bal op lichaam). De bal kan op deze manier heen en terugge-

slagen worden tot een van de ploegen een fout maakt of tot er een kaats gelegd wordt. Wanneer de bal tweemaal bots wordt er een kaats geplaatst. Dit wordt herhaald tot er een tweede kaats ligt. Dan wordt er door de ploegen van kamp gewisseld. Nu moet de ploeg aan de opslag trachten de bal voor de kaats te stoppen. In de competitie wordt naar 15 spellen gespeeld. Voor de toernooien (met drie of vier ploegen) wordt naar 7 spellen gespeeld. De puntentoekening gebeurt ongeveer zoals bij tennis.

•••••

De nieuwe kerk te Heldergem

Tot voor 1863 bevond de parochiekerk zich op het Oud Dorp. Tijdens een bezoek in 1842 stelde Mgr. Delebeque vast dat het oude gebouw scheuren vertoonde en gaf opdracht aan de Kerkfabriek 'de zaak op te volgen' (1).

Om veiligheidsredenen werd de kerk gesloten, de laatste mis werd opgedragen op 9 oktober 1860. In afwachting van de nieuwe kerk werd een houten hulpkerkje gebouwd.

De gemeenteraad besliste een nieuwe kerk en een pastorie te laten bouwen 'op den Driesch in het midden van de gemeente' en publiceerde een aanbesteding in de krant (Aankondiger, 23-09-1860). De uitgaven werden geschat op 38.830 BFr. voor de kerk en 10.946 voor de pastorie.

Architect De Perre de Montigny uit Gent en de aannemers De Quick en De Mont uit Ninove tekenden het contract. Drie jaar later werden de werken beëindigd en op 6 december 1862 kon Heldergem prat gaan op de verwezenlijkingen, die toentertijd heel wat enthousiasme teweegbrachten in de kerkgemeenschap. Enkele dagen later besteedde *Den Denderbode* van 04-01-1863 een veelzeggende bijdrage.

De omstreken van Aelst zyn, over eenige dagen, getuygen geweest van eene plechtige gebeurtenis, die een uytwerksel heeft voortgebracht, waertoe onzen Heyligen Godsdienst alleen bekwaem is, en die lang nog in het geheugen van eenieder blyven zal: het was de inhuldiging van de nieuwe kerk van Heldergem.

Na de benedictie van kerk en kerkhof, wierd er eenen 12-honderdjarigen jubilé geopend, van den H.Amandus, patroon der parochie.

Gedurende 15 dagen werd er gepredikt, soms drymael daags, door twee Paters Franciskanen konventuelen uyt het nieuw klooster van Brussel.

Diepen indruk moeten hunne woorden op het volk gedaen hebben, want dagelyks zag men de geloovigen, niet alleen van Heldergem, maer ook van de omliggende parochiën toesnellen, en ondanks het slechte weder, in weerwil der duysternissen en onbruikbare wegen, was de groote nieuwe kerk met volk opgevuld.

Eenen achtbaren ouderling van 87 jaren die twee priesters onder zyne kinderen telt, kwam dagelyks eene halve uer ver uyt Aygem en ontbrak niet een sermoen. Twee bedevaerten zyn er gekomen, eene uyt Haeltert en eene uyt Kerkxken, die beyde gewis meer dan 700 bedevaerders telden, zoo dat de kerk slikkend vol was.

Schoon waren hunne giften, en ryk hunne offeranden voor de nieuwe kerk, en zoo mildadig gaf iedereen in de schael van het weldadig-komiteyt van den H.Vincentius, dat zy op den Zondag van het sluyten aen den armen van Heldergem, brood verschaften, en hun vreugde in het hert goot, om met geheel de parochie deze soort van Kerk-misse vrolyk te vieren.

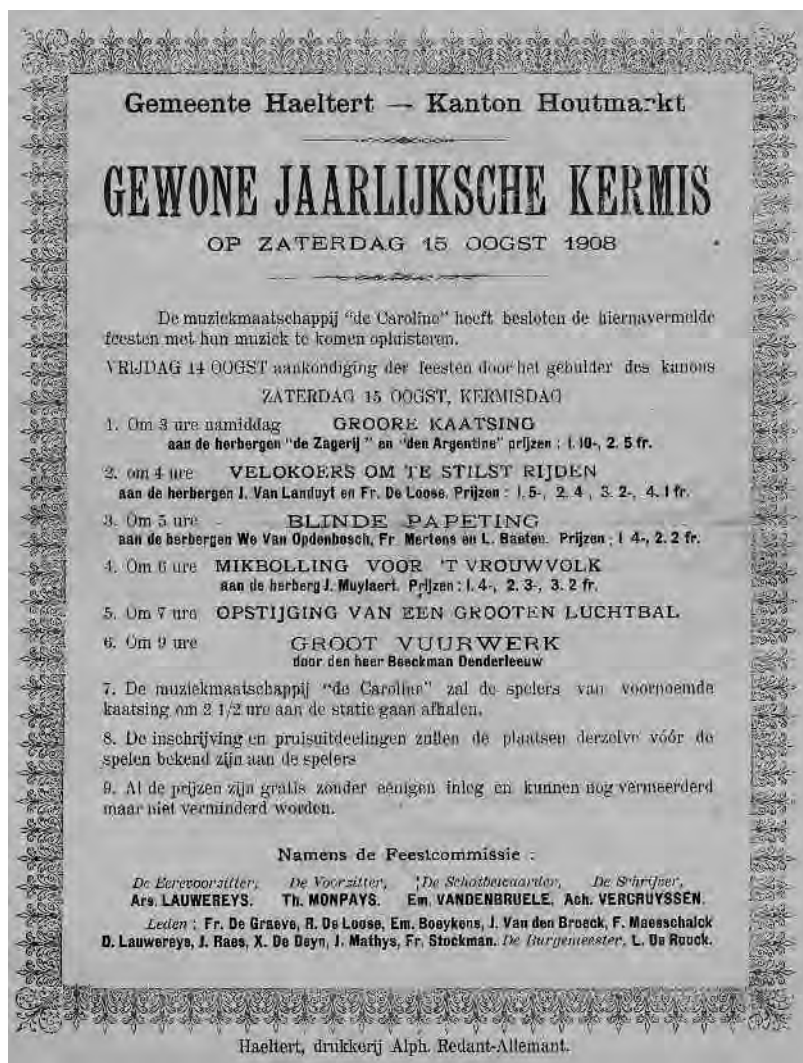
Dit alles doet zien hoe diep het geloof door den H.Amandus aengekondigd nog in de gemoederen der Vlamingen gedrukt is, en hoe het zich openbaer in verschillende deugden doet uytshynen, wanneer eene wel-sprekende stem, gelyk die der paters, het ontwaken doet.

Lang nog zullen de gesprekken er zich mede bezig houden, en alles doet hopen dat er vruchten zyn gedaen, die blyven zullen, en die tydelyk en eeuwig geluk aen de geloovigen zullen verschaffen.'

Roger De Troyer

1-zie ook: R.Cosijns en R.De Troyer in 'Het Kerkelijk Leven' in Bijdrage tot de geschiedenis van Heldergem, blz. 202 e.v.

Kermis Houtmarkt

Wij weten allen dat de vierde zondag van augustus 'Kermis Haaltert' gevierd wordt. Maar enkele decennia geleden had elke Haaltertse wijk ook 'zijn' kermis.

Zo was het op 15 augustus (O.L. Vrouw Hemelvaart) de beurt aan kermis Houtmarkt, eertijds omvattende een gedeelte van de Stationsstraat, de Dreefstraat, de Diepeweg en de Houtmarkt. (Houtmarkt zou volgens De Brouwer een plaatsnaam zijn, ontleend aan het gebruik aldaar het gehakte hout van het Herenthout te verhandelen. Begin der jaren 1900 was er wel een houthandel op de hoek Stationsstraat/Dreefstraat (zie foto in 'Haaltert in oude prentkaarten, De Loose W., VTB, 1976, blz.8').

Voor de organisatie van het feestprogramma klopten de organisatoren, meestal de herbergiers, aan bij het gemeentebestuur.

Jos. Vandenneucker richtte een vraag 'Aan de Heer Burgemeester der gemeente Haaltert': Ondergetekenden, herbergiers der wijk Houtmarkt, hebben de eer

Uedele een toelage aan te vragen, van wege de gemeente, voor het inrichten der kermisfeesten op 15 en 16 Oogst, t.t.z. Kermis Houtmarkt. Aanvaard, enz...De herbergiers waren: A.De Schepper, C.Bael, A.De Rijck, A.De Schutter, A.Pardaens, W.Baeten, Wed.Van Landuyt en V.Vanden Berghe.'

Wij weten niet of ons bestuur elk jaar royaal was met de toelagen, maar met het vlugschrift dat verspreid werd in 1908, mogen wij veronderstellen dat dit pamflet mag aangezien worden als een ludieke protestactie tegen de weigering van het gemeentebestuur de kermis om te subsidiëren.

Het identificeren van de gelegenheidsburgemeester (bakker Roekes Leo), de leden van de feestcommissie en de vermelde herbergen leverde geen moeilijkheden op. Alleen de muziekmaatschappij 'De Caroline' blijft een raadsel.

waL

(dank aan Paula Meganck, Turnhout die ons het pamflet bezorgde)

Aloïs De Backer, de man van bij ons en zijn tijd

Op 18 december 2014 zal het 175 jaar geleden zijn dat priester Adolf Daens werd geboren. Die verjaardag is voor de **Heemkundige Kring Haaltert** een aanleiding om niet alleen **priester Adolf Daens** maar ook **Aloïs De Backer** te herdenken, die misschien een minderbekende maar daarom niet minder belangrijke rol speelde.

De **Heemkundige Kring Haaltert**, de **Cultuurraad** en de **Gemeente Haaltert** organiseren in dit kader een **tentoonstelling** over het Daensisme: "**De Backer, de man van bij ons en zijn tijd**".

Deze tentoonstelling loopt in de **Muziekacademie** van **Denderhoutem** van **5 juli tot en met 10 augustus**.

Bij die gelegenheid is er op **zaterdag, 5 juli** om 17u30 een **herdenking van De Backer** aan zijn monument op het kerkhof.

Nadien gaat het onder begeleiding van "**Moed en Volharding**" naar de Sint Amandus-parochiekerk voor een **plechtige eucharistieviering**.

Na de mis wordt de **tentoonstelling** in de **muziekacademie feestelijk geopend** en is er de **boekvoorstelling** van "**Aloïs De Backer, de man en zijn tijd**" van **Luc POTS** (het boek met harde cover – 160 blz – formaat 21 x 29,7 cm - kost 17 € maar bij voorintekening 15 €).

Om de lezer te helpen bij het zich inleven in het tijds kader heeft hij foto's, facsimile's van krantenartikels, details van het Staatsblad en postkaarten uit die periode opgenomen. Hopelijk zijn ze na het lezen ervan ook een beetje fier op Aloïs De Backer, de boerenzoon uit "*den Atomse Liejebeek*" die zich heel zijn leven inzette voor het lot van de gewone man.

Aan de aanwezigen wordt achteraf een **receptie** aangeboden.

Voorintekenen kan door overschrijving van **15 €** op rekening

BE23844050524091

BIC RABOBE22

van **Luc POTS**

met vermelding "**Boek De Backer + adres**"

Gratis bezorging in alle Haaltertse deelgemeenten.

Verzending buiten Haaltert mits betaling 4 € verzendingskosten.

De opbrengst van deze publicatie gaat integraal naar het
Wolofproject van de Atomse missionaris Pater Herman de Vriendt.

De geschiedenis van de Pastorie van Kerksken

Het Collegiaal Kapittel

Als Heemkundige Kring kunnen wij de beslissing van het huidige gemeentebestuur tot behoud van de pastorie van Kerksken als historisch erfgoed enkel toejuichen. Het gebouw is de oudste woning van Kerksken, zijn historische onderbouw bevat een eeuwenoude wijnkelder van de wijngaard van het Collegiaal Kapittel dat waarschijnlijk teruggaat tot de vroege middeleeuwen.

De oudste bronnen vermelden dat in 1046 in Haaltert een Collegiaal Kapittel gesticht werd dat ook zeggenschap had over de Sint-Martinusparochie in Kerksken. Zeker is dat het Kapittel de verdere ontwikkeling van de parochies Haaltert en Kerksken bevorderde. De kerkelijke geschiedenis en het parochiale leven van Kerksken en Haaltert hebben een gezamenlijke geschiedenis tot 1795, toen onze gewesten werden ingelijfd bij Frankrijk onder Napoleon. In 1495 werd dat kapittel gezien de onzekere toestand op den buiten naar de Sint-Martinuskerk binnen de muren van de stad Aalst overgebracht. De overbrenging bracht heel wat beroering en polemieken teweeg te Haaltert.

Vijfhonderd jaar later vinden sommige politici het eigenzinnig een leegstaande pastorie te behouden als cultureel erfgoed en verkiezen ze te verkopen uit besparingsoverwegingen. Dit is een eeuwenoud bekend voorwendsel dat meermaals gebruikt werd om kerkelijke en burgerlijke goederen te verkopen.

Een historische terugblik

Zwart goed was de benaming die tijdens de Franse Revolutie werd gegeven aan het vastgoed en de gronden van de geestelijkheid die werden onteigend en vervolgens ten gunste van de staatskas verkocht. De bedoeling was de financiële crisis te bedwingen en het staatsbankroet van Frankrijk na de revolutie af te wenden.

België werd vanaf 1 oktober 1795 formeel door Frankrijk aangehecht. Op 1 september 1796 werden de abdijen en kloosters in de negen Belgische departementen opgeheven en hun goederen in beslag genomen. De onteigende goederen werden verkocht aan de meestbiedende. Vele kerkelijke gebouwen en gronden kwamen in privéhanden terecht. De nieuwe eigenaars waren doorgaans vermogende en ondernemende leden van de bourgeoisie uit de steden. Vooral in kleine gemeenten durfde de plaatselijke bevolking onder druk van de pastoors niet bieden bij de verkoop van de kerkelijke goederen. In Kerksken werden de gronden van de abdij van Affligem, de abdij ten Roosen te Aalst, de priorij van St-Genesius-Rode, de Claren te Gent en de plaatselijke kerkelijke eigendommen opgekocht door stedelingen en zelfs door Franse ambtenaren en militairen.

Op 15 juli 1801 werd een concordaat afgesloten tussen paus Pius VII en Napoleon Bonaparte. Het bevestigde de scheiding tussen Kerk en Staat uitgeroepen door de Franse Revolutie. Het Concordaat voorzag:

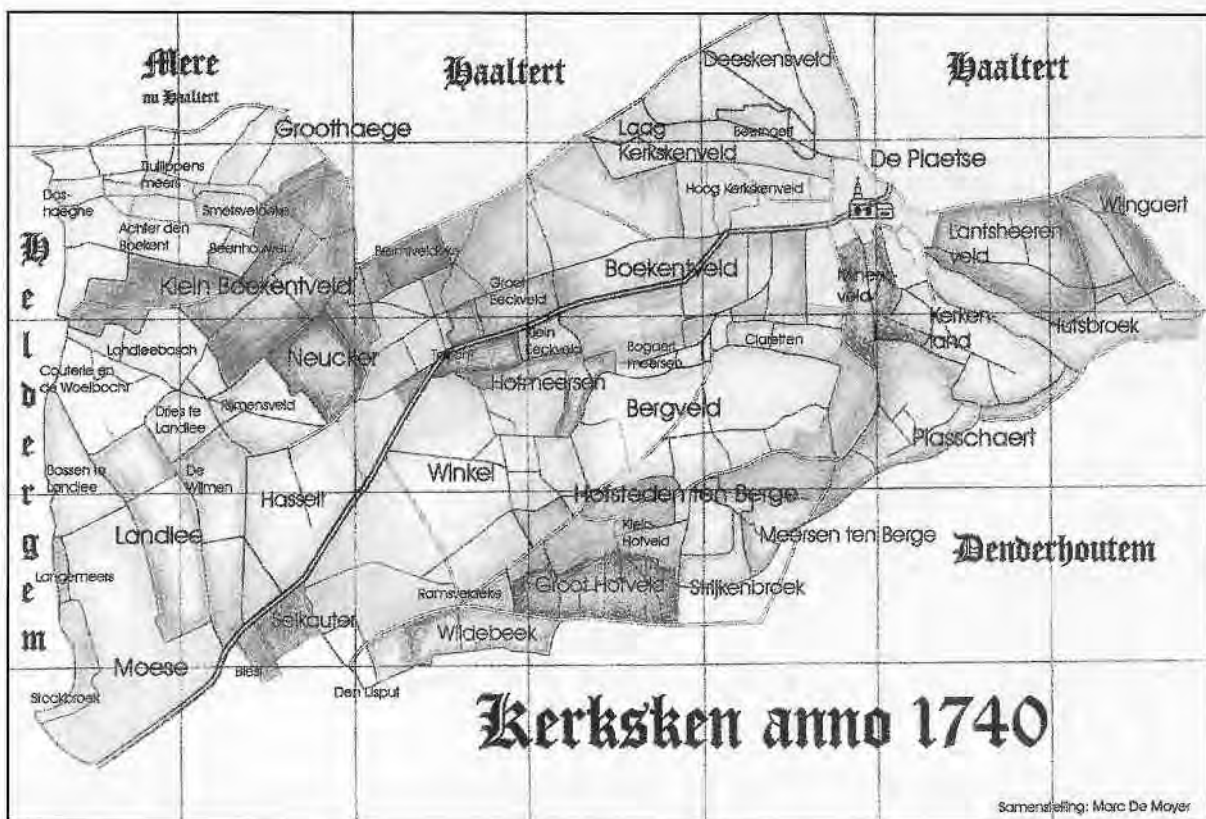
1. Het herstel van de vrijheid van eredienst.
2. Een bezoldiging van de katholieke geestelijkheid door de staat, in ruil voor de tijdens de revolutie genationaliseerde en door de revolutionaire regering verkochte kerkelijke bezittingen.
3. De herindeling van Frankrijk met het geannexeerde België en de indeling in nieuwe bisdommen
4. De inspraak van de overheid in het beheer van kerkelijke gebouwen: de huidige kerkfabrieken. Het beste bewijs van scheiding tussen Kerk en staat was het gebruik van de kerktoren. Als militair strategisch uitzichtpunt bevindt de toegang tot de kerktoren zich steeds buiten de kerk, dit tot op heden.

Het concordaat van 1801 werd in 1830 bij de stichting van België grotendeels overgenomen. Onvermijdelijk ziet men een parallel met de actuele toestand. Ook vandaag nog verkoopt men gemeenschapsgoederen om de financiële toestand van staat of gemeente aan te zuiveren. Alleen noemt men het nu privatisering. Het zullen steeds vermogende burgers zijn zoals vroeger die gemeenschapsgoederen opkopen en herbestemmen. Kiest de gemeenschap voor een zinvolle herbestemming van gemeentehuis, school, klooster, kerk en pastorie? Een open en prangende vraag.

De bloeiende Wijngaert van Kerksken

De wijnbouw werd door de Romeinen tot aan de Rijn verspreid. Toen de Romeinen verdwenen is de wijn-cultuur gebleven. Het christendom, waarvoor wijn in de ritus belangrijk is, heeft daar een belangrijke rol in gespeeld. Wat onze middeleeuwse wijnbouw betreft spreken klimatologen van het middeleeuws opti-mum om de periode 950 tot 1400 aan te duiden. De wijnstok floreerde in onze regionen als nimmer tevo-ren. Kloosters en edelen hadden hun eigen wijngaarden en overall in de middeleeuwse geschriften treft men wijnbouw aan.

In onze streek werd wijn verbouwd in Aalst, Denderleeuw, Herzele, Mespelare, Pollare, Ressegem en ook in Kerksken. Op de kaart van Kerksken van 1740 met vermelding van de voornaamste toponiemen bevindt de Wijngaert zich uiterst rechts van de kaart. De Wijngaardstraat en Wijngaardweg verwijzen nog

duidelijk naar deze plaats. De Wijngaert van het Collegiaal Kaptittel was langs de huidige Wijngaardstraat verbonden met De Plaetse en de pastorie van Kerksken waar de wijn gemaakt en opgeslagen werd.

In de schepenboeken (S), rekeningen (R), 'Wezenboek van het jaer 1472' (Wb) en 'Cleyne Pennick Rente van de Heeren Canonieken van Aelst tot Haaltert (Cl)' van Haaltert en Kerksken vinden wij tientallen rekeningen en verwijzingen naar de plaatselijke wijnbouw. Wijngaard: een kort overzicht van de naam in de taal van de toenmalige middeleeuwse vorsten: op den Wijngaert (S.1366), sur le Wingaert (R. 1396), opde(n) Wigaert (Wetachtige Kamer van Vlaanderen 1430), up de Wüngaert (R. 1466), up den Wingaert (S. 1553) en op 't Weygaert velt, zuyt het landesheerenvelt, west de kure van haaltertgoet (Cl 1571).

Wijngaardstraat: up den Droescoutere aen Dwingaertstraeken (Wb 1492), tusschen den Wijgaert straet-kene en de musschezele Wb 1506) en inden Wijngaert aen Dwijgaert straeken (S 1544).

Na de gunstige middeleeuwen kwam de kleine ijstijd, die we kennen van de prachtige winterlandschappen geschilderd door de oude meesters. De meeste wijngaarden bevroren tijdens de barre winters. Bevroren wijngaarden werden vaak niet terug aangelegd omdat de techniek van het brouwen van bier steeds verder werd geperfectioneerd. De meeste van onze wijngaarden zijn toen verdwenen.

In de 18de eeuw kwam er een heropleving, toen het klimaat voor wijnbouw weer gunstig werd. Bewijzen dat de plaatselijke wijnbouw opnieuw opstartte zijn er niet. In 1669 werd de Wijngaert vermeld in het Register inhoudende *'de akten van verpachting der thienden van Haeltert en Kerksken 1669-1672'* wat erop wijst dat de gronden verpacht werden. De inkomsten voor de pastorie van Kerksken vielen weg en de lange lijdensweg van onderhoud en verbouwing van de pastorie begon.

De pastorie van Kerksken in 1960

Het is het oudste woonhuis van Kerksken en staat vlak bij de kerk. In 'Bouwen door de eeuwen heen' werd op blz. 492 de pastorie als volgt beschreven:

'Dubbel huis van vijf traveeën en tweeverdiepingen onder een zadeldak (mechanische pannen) door middel van muurankers gedateerd 1749, doch tijdens de 19de eeuw gewijzigd en verhoogd met bovenverdieping. Recent gedecapeerde bakstenen voorgevel met opstand. Rechthoekige vensters beluikt op de begane grond, voorzien van arduinen lekdrempels. Bewaarde zandstenen negblokken aan het tweede venster, ook zandstenen negblokken tussen de vierde en vijfde benedenvenster, duidend op vroegere traditionele gevelindeling. Integraal XIX-bovenvensters in een geschilderde omlijsting van zandsteen. Beraapte achtergevel, zandstenen deuromlijsting zichtbaar.'

Dit was de beschrijving van de pastorie in de zomer van 1976. Toen werd in samenspraak met de Provinciale Overheid het gebouw gerestaureerd. De beraping en het loszittend plakwerk van de voorgevel was verwijderd en de vroegere structuur van het oude gebouw was tevoorschijn gekomen. Sporen van oude vensteropeningen, gevat in een omlijsting van zandsteen zoals hoger beschreven, waren weer zichtbaar geworden.

Op 9 juni 1976 werden de werken toegewezen aan aannemer Albert De Leenheer van Kerksken. De bakstenen voorgevel was geschonden en ter hoogte van de ingang deur was deze enkele centimeters naar voren gaan overhellen. Een bepleistering met sierlijst kon deze gebreken gedeeltelijk verhelpen en meer stevigheid verlenen aan het geheel. Over de hele lengte van de voorgevel werd een arduinen plint geplaatst en de gevel werd wit geschilderd door de gemeentewerklieden. Hiervoor werd een verf gebruikt op basis van gesteente en ingevoerd uit Duitsland. Deze verf had een zelfreinigende eigenschap. Jammer genoeg werd alles later met een synthetisch product herschilderd.

Velen zullen zich nog de toestand herinneren zoals hij was tot ± 1965 (zie de foto genomen vanop de kerktoren).

De voortuin was volledig afgesloten, rechts door de aanpalende woning van de familie Coppens, langs de straatzijde door een bakstenen en beraapte muur en een centraal poortgebouwtje met zadeldak. Uitsluitend via de grote dubbele houten ingangspoort kon men de pastorie bereiken. Links was er een groot bijgebouw dat haaks op het woonhuis stond en tot aan de straat de voortuin begrenste. Links naast de pastoriëwoning was er nog de oorspronkelijke laagbouw boven de wijnkelder. In 1965, na het vertrek van pastoor Michiels, werden de bijgebouwen gesloopt voor parkeerplaatsen.

Een terugblik van duizend jaar

In De Geschiedenis van de gemeente der provincie Oost-Vlaanderen van Frans De Potter en Jan Broeckaert uitgegeven ± 1870 lezen wij over 't Kapittel :

'In de 10de of 11de eeuw - het juiste tijdstip is niet bekend - kwam er te Haaltert een klooster tot stand, welks monniken eenige jaren nadien door het booze, weinig beschaafde volk werden verjaagd. De afstammelingen der stichters, zekere Engelbert, droeg de goederen der opgehevene gemeenschap ter jare 1046 op aan Geeraard, toen bisschop van Kamerijk, met last in de parochiekerk van Haaltert, een kapittel van twaalf kanunniken, waaronder een proost, in te richten.'

Zoo geschiedde inderdaad, en het Kapittel werd voorzien met verschillende goederen en inkomsten, onder andere met de tienden van Haaltert, waar echter, na verloop van eenige jaren, vermogende mannen op loerden om er zelve in 't bezit van te komen. De Kerk, evenwel, die hare plaats onder de zon, eischte, en dit te meer mocht, daar zij in de middeleeuwen alléén de bron was van volksbeschaving, sprak strenge geestelijke straffen uit tegen de heeren, die op onrechtvaardige wijze in 't bezit gekomen waren van kerkelijke goederen, wat tot gevolg had dat velen, met geen last op 't geweten willende blijven, weergaven wat zij hadden onvreemd.

Waar kanunniken woonden werd wijn gedronken en stichtten ze een wijngaard. Het blijft een open vraag wanneer onze parochie gesticht werd, in 1125 werd 'Kerkescen' reeds vermeld in een charter van de St. Pieterabdij. Vóór 1392 was Willem Van Landuit hier pastoor en als kerkelijke overheid inde hij belastingen in de vorm van tienden, het was een wettelijke verplichting voor de bewoners een deel van hun opbrengst af te staan. Het Sint-Maartenskapittel had recht op 2/3 van de grote tienden en de pastoor op 1/3 van de graangewassen. Hij had ook recht op de novale tienden, op vlees, vlas en kleine tuinvruchten.

Pastoor Joannes Lievens oefende hier het ambt uit van 1565 tot 1588. Het waren troebele tijden. Onze streken werden in de godsdienstoorlogen betrokken. Het land van Aalst werd veroverd op de Orangisten (protestanten). Haaltert en Kerksken werden geplunderd door soldaten, gelegerd te Moorsel. In april 1581 werden de kerk en de pastorie verwoest en in brand gestoken en gingen alle historische documenten verloren.

Langzame wederopbouw pastorie

In de volgende sombere jaren van de godsdienstoorlogen werd Kerksken bediend door verschillende pastoors, soms van andere parochies (Denderhoutem, Nieuwerkerken en Haaltert). In 1622 werd de pastorie gedeeltelijk hersteld en dringende werken werden uitgevoerd tot 1640. Pastoor Judocus Van Der Biest nam er in 1644 zijn intrek en verbleef er gedurende 54 jaar tot bij zijn dood in 1698.

Begin 18de eeuw werd aangevangen met de bouw van een nieuwe pastorie. Het Kapittel van Sint Martinus te Aalst, dat het devolutive recht (1) bezat voor de kerk van Kerksken had daartoe 200 gulden gegeven (1713 - 1727). Deze werken waren de aanloop tot de definitieve herbouw waar de muurankers van 1749 naar verwijzen.

In 1775 werd pastoor Marcus Stefanus Van Eesbeek (°Brussel 21 juni 1741) benoemd in onze parochie en verbleef er gedurende 48 jaar. Hij werd aangesteld in het Acien Régime, maakte de Brabantse Omwenteling mee, de Franse Revolutie en de Hollandse Overheersing. Bij zijn aankomst in 1775 was hij als Brusselaar niet te tevreden met zijn nieuwe woonst; hij schreef:

'Ick hebbe de pastoreele huysinghen veel te kleyn bevonden, seer reumatieck, sonder bovenkaemers, sonder houtschuere, backhuys, de schuere enmet haeren gront en de voorpoorte waren publiek verkocht zodat de pastoor eene neerlatighe ende armen inganck had gevonden.'

De pastoor ontving van het Kapittel de nodige fondsen en bouwde de grote dubbele houten ingangspoort en een groot bijgebouw en schreef hierover:

'Den curenlochting ofte pastoreelenhof waerop het pastoreel huys gebouwt van het Capittel van Aelst en voorts van het selve onderhouden en is tesamen met hoecken en kanten groot 175 roeden. en het Capittel van Aelst sijnde de groote thiende heffers heeft mij tot sekere vergrooting gegeven vijfhondert vijftientigh gulden en

hebbe aen de voorschreven noodtsaeckelijkheden ten minste duijsent gulden besteed. Daereboven ben genood-saeckt eene schuere met haeren grondt te coopen, eene poorte en eene stallinghe te maecken.’

Om zijn levensstandaard te verbeteren beoefende de pastoor enkele nevenactiviteiten. Hij bezat een paard dat hij nodig had ‘ter verbeteringhe van de andere quade landgoederen’ en hij bewerkte 14 roeden land op het Boekentveld en 140 roeden op ’t Winkelveld. In maart 1823 vroeg de pastoor zijn ontslag aan het bisdom en schreef: ‘Ik heb 56 jaar gewerkt in de wijngaard des Heren, waarvan 47 jaar als pastoor te Kerksken en 9 jaar als onderpastoor op O.L.V. van de Dijle te Mechelen’. In juni 1823 ging hij op rust naar Mechelen.

In 11 november 1832 deed pastoor Van Hoeymissen zijn intrede in Kerksken, hij bleef er gedurende 55 jaar de zielenherder van een totaal verarmd dorp. Hij begon zijn Liber als volgt:

‘Ik kwam hier toe op den feestdag van de H. Martinus, patroon der Kerk. Vele van de parochianen stonden voor de deur van de kerk op het dorp. Ik groette hen vriendelijk en zij volgden mijn voorbeeld. Ik ging dan den burgemeester in zijn huis groeten, hij werd genaamd Ludovicus Anselmus Hendrickx. Hij vroeg mij of zij mij zouden inhalen, ik zegde van neen, vermits het nog oorlogstijd was. Maar dat ik hem verzogt twee of drij wagens te zenden om mijne meubels te halen welke hij mij toestond. Ik belastte dan eenen getrouwen persoon al de onkosten op de baan te betalen en voor alles zorg te dragen. Zij leegden eenige flessen van mijnen wijn, doch op mijn verzoek brachten zij naar enige dagen mijne enkele flesschen weder dus alles ging wel tot dan.’

Over zijn woonst was hij niet te spreken. In de grote kamer was de regen op 18 plaatsen door het plafond gedrongen. Hij beschreef het gebouw als volgt:

‘Het huis was met één statie (verdieping) had een vijenster in de spreekplaats met een kruis van arduin in het midden en kleine ruitjens. Zoo was het ook in de keuken, maar met een kruis van hout. Tusschen de twee keukens was maar een halve vijster. In de voorkant van het gebouw boven de deur van de gang was een dakvijster bekroond met een grooten mostaardpot. (2)’

Na enkele jaren verzocht de pastoor het gemeentebestuur, eigenaar van de pastorie, om de lamentabele staat van het gebouw te verhelpen en de uitgaven die hij persoonlijk reeds gedaan had dringend terug te geven. Van Hoeymissen kreeg geen gehoor en richtte zich rechtstreeks tot de Gouverneur. Op 15 mei 1841 werd door een Arrête Royale een toelage van 500 Fr toegestaan. Voor de herstellingswerken werd een prijsofferte gevraagd bij verscheidene vakmensen. Timmerman J. Schoote viel uit de boot bij de toewijzing. Na uitvoering van de werken legde hij klacht neer bij de Gouverneur.

‘Hij achtte zich verpligt, zoo in het algemeen als in mijn bijzonder belang u eenige onderrigtingen te geven omtrent de verwaerloozing van de stellige bepalingen waaronder het bestuer der gemeente Kerkxken ongeveer drij maanden overgegaen is tot de openbare aenbesteding der nieuwe- en herstellingswerken aen het pastoreel huis. Trouwens op den voet als de vooringevoerde werken thans zijn voltrokken, zou den ondergetekende zelve, ’t allen tijde gaen aennemen voor 1200fr, daer nogtans 1600fr, som waervoor ze zijn aenbesteed geworden, hem veel te weinig scheen, als men namelijk zich aen de voorwaarden des aenbesteeding zoo als ’t hoort gedroeg. Het is derhalve als iets zonderlinge op te merken, Mijnheeren, dat het gemeentebestuur van Kerkxken, ondanks al de geroerde bedreigingen, nog altoos zoo wonderwel met den ondernemer overeenkomt en onverschillig op dit alles de oogen luikt.’

Schotte somde al de tekortkomingen op van de werken die niet conform waren met de offerte, vooral het gebruik van minderwaardige houtsoorten. Aangezien de werken reeds beëindigd waren kon de Bestendige Deputatie weinig ondernemen.

De volgende jaren drong Van Hoeymissen steeds aan om nieuwe dringende herstellingswerken uit te voeren. De gemeente weigerde, er zouden grotere lasten aan de bevolking moeten opgelegd worden en dit was onverantwoord. Het was zeker een moeilijke tijd rond 1849 (mislukking van de oogsten), maar invoering van nieuwe belastingen zou in de eerste plaats de notabelen van de gemeente treffen, zij die zelf de gemeentebestuurders waren.

Op 26 mei 1851 besloot de gemeenteraad samen met de kerkfabriek een hulpsom aan te vragen bij de provincie om dringende herstellingen uit te voeren aan de pastorie en kerktoren. Het is niet uit te maken wanneer uiteindelijk de bovenverdieping uitgevoerd werd. Maar een kleurrijke anekdote heeft pastoor Van Hoeymissen ons zeker nagelaten. Hij wilde voor de prijs van 1.300 fr de bouw van een verdieping laten uit-

voeren. Het gemeentebestuur lag dwars, er moest een aanbesteding komen. Wij laten nu de pastoor zelf aan het woord:

'Zij (het gemeentebestuur) kwamen met een zekeren persoon dik en vet(3) hetzelfde zo goedkoop mogelijk te voltrekken onder de schijn van aanbesteding. Dit kwam zover, dat zij de pannen streken met kleem en het terzelfdertijd overwitten met kalk. In plaats van noorwegischen deel, 't was met witten inlandschen deel, dat zij de planché legden. De vijsterramen van de bovenste statie met vurig hout (4). Vruchteloos protesteerde ik tegen al hunne slechte werken. Den ondernemer was zo onbeschaafd dat hij op de muren van de kamers dierf schrijven in verscheidene rijmen:

Die zich bemoeit met een anders zaken zal nog wel in 't palot geraten

Dan schreef ik daaronder:

*Als uit een lomp stuk vleesch reist hoogmoed in de kop schrijft hij zijn dwasigheden in alle plaatsen op'
Daarmee was het schrijven gedaan.*

De pastoor voegt er nog aan toe: *Het gemeentebestuur heeft in al dat ik deed ten allen tijde tegengewerkt.*

Pastoor Van Hoeymissen sterft op 8 maart 1887. In Het land van Aelst verschijnt er op 13 maart 1887 een aankondiging van openbare verkoping door Notaris Jean Arents van de inboedel van de pastorie.

Op 17 maart 1887, 9 dagen na zijn dood, worden de huismeubelen, het zilverwerk en de wijnen van de pastoor door zijn erfgenamen verkocht in de pastorie. Speelden zij op veilig en vreesden ze het gemeentebestuur? In de gemeenteraadszitting van 7 maart 1889 beschuldigden de gemeentebestuurders hem postuum dat hij de laatste jaren van zijn leven de pastorie verwaarloosd had, wat er de oorzaak van was dat er weer aanzienlijke herstellingen nodig waren vooraleer de nieuwe pastoor Pauwels er zijn intrek kon nemen.

In 1895 werden buitengewone herstellingswerken uitgevoerd ten bedrage van 2055.26 fr door bouwmeester Couck uit Denderleeuw. In 1952 werd door aannemer Van Nieuwenbergh uit Aalst het dak vernieuwd, de eindafrekening bedroeg 90.323 fr. De laatste grote werken de bepleistering in 1976, werd reeds vroeger vermeld. Tot zover de lijdensweg van het herbouwen van de pastorie na de verwoesting door de protestanten in 1581.

OPENBARE VERKOOPING.
van
huismeubelen, Zilverwerk en
WIJNEN
te Kerkxken in de Pastorie.
De Notaris Jean ARENTS, te Haaltert, zal ten verzoeks der Erfgenamen van wijlen den Eerwaarde Heer Van Hoeymissen in leven Pastoor te Kerkxken, ter pastorie aldaar op Donderdag 17 Maart 1887 om 8 ure 's morgens verkoopen.
Alle de er te bevinden huismeubelen zooals: Tafels, Coulissetafels, Stoelen, Zetels, Zitbanken, hangende Horlogiën, prachtige Kassen, Kommoden, Lavabos, Bedsteden met ressorts, wollen en andere Matrassen, Hoofdpeluwen en verder Slaapgerief, Stoven, Kachels, Komfooren, opene Vuren, koperen Pannen, Braadpannen en Kommen, Kannen, Potten, Koffypotten, Mooren, Tobbens, allerhande porcelein en Glaswerk, Vasen, Spiegels, prenten, Tellooren, Dienschotels, Seep terriens, porceleinen tafel- en koffy serviesen, Tafelmessen, Vorken, Lepels, Glazen, Roomers, Karaffen, ledige Flesschen, enz.
Gouden en zilveren Zakhorlogiën, zilveren Lepels, Vorken, Koffylepels, Snikertang, enz.
Verscheidene boekwerken handelende over Godsgeleerdheid, H. Schrift, en kerkelijke Geschiedenis.
Circa 400 flesschen Bordeaux, Tours-Rijnsehe Wijnen.
Eene Geit en verscheidene koopen Brandhout.
Op gewone Condiën en tijd van betaling mits borgstelling.

Noteer reeds in je agenda:

Vrijdag 23/5/2014 in het Jeugdheim

Dialectquiz van de Heemkundige Kring en het Davidsfonds

« 't zal weer graalek plezant werren »

Historisch erfgoed

Als Heemkundige Kring steunen wij het gemeentebestuur in zijn beleidsplan 2014-2019 waarin het behoud van de pastorie van Kerksken opgenomen werd. Naast de bestemming van het te renoveren gebouw als huis van de economie vragen wij vooral aandacht voor de historische waarde van de wijnkelder gebouwd in tongewelf (5). Deze bestaat uit 15 nissen voor het rijpen van de wijn in vaten. De ruimte is voorzien voor vaten tot 225 liter. Boven iedere nis is er ruimte voor het stapelen van gebottelde wijn. Een historische verantwoorde restauratie van deze wijnkelder zal een ongelooflijk pluspunt zijn voor de vernieuwde pastorie.

In het beleidsplan voor de pastorie wordt vermeld: binnen deze structuur kan ook ruimte aangewend worden tot de ontwikkeling van sociale economische ondersteuning. Een initiatief zoals een herstelatelier, een klusjesdienst zijn voorbeelden van sociaal economische ontwikkeling. Laat ons hopen, met de opwarming van de aarde, dat de wijnbouw in onze streek hervat. Affligem heeft reeds vele jaren zijn wijngaard De Kluizen en Sint Lievens Esse de wijngaard Driesse. Hopelijk word ook de Wijngaert opnieuw aangeplant en kan onze gemeente weer een eigen wijn 't Kapittel verbouwen, de wijnkelder is al voorzien. Gezondheid !!!

Joris De Kegel.

- (1) *Devolutie recht: recht van de bisschop om een pastoor te benoemen wanneer degene die kandidaten mocht aanduiden zulks verwaarloosd had of belet was.*
- (2) *De pastoor bedoelde hier een dakkapel boven de voordeur waarin een venster. Het geheel bekroond met een stenen ornament in de vorm van een vaas of mosterdpot.*
- (3) *De adjectieven dik en vet waren misschien duidelijk genoeg om te weten wie pastoor Van Hoeymissen bedoelde. Hij wilde te kennen geven dat de gemeentebestuurders dik en vet hun zakken vulden.*
- (4) *Vurenhout is hout van gemene kwaliteit.*
- (5) *Tongewelven in strikte zin zijn gemetseld en werden toegepast in de romaanse bouwstijl. Het gewelf ontstaat door de muren in een boogvorm op te metselen, zodat de kruin van het gewelf uit één rechte lijn bestaat. Het tongewelf werd waarschijnlijk het eerst toegepast in Mesopotamië door de Babyloniërs en later door de Romeinen overgenomen.*

Geraadpleegde werken:

Kerksken, de wereld in een dorp, Willy De Loose en Joris De Kegel, 1999

Toponymie van Haaltert, Jozef De Brouwer, 1955

Bijdragen van Paul Temmerman, in de Heemkundige kring

De pastorie van Kerksken, HK 1989/4

Pastoor M. Van Eesbeek, 47 jaar pastoor in Kerksken 1775-1823, HK 1988/1